

Gladkevych M. I. Core scientific approaches of studying the phenomenon of «personalities' life plans» made by local psychologists. A theoretical analysis of the most prominent scientific approaches of «personalities' life plans» made by modern Ukrainian psychologists is presented in the article. It is determined that Ukrainian psychological researches are dedicated to the issue of personalities' life world, individual lifestyle, project of life and life determination. The psychologists appealed to the connection between the above mentioned issues and «personalities'» life plans in their studies.

Personalities' life plans are determined to be the components of project of life according to time dimension. Life plans are important means of achieving personalities' life goals during the life journey. Personalities' awareness of their life goals both in chronological and semantic aspects is reflected in their life plans. It leads to sequence of events and achieving life goals. However, life plans can be transformed into really effective means of personalities' achieving goals. But it is crucial to determine their quantity and to have time coherence, which means that all life goals should be correlated with respect to time. Life plans are more specific than life goals. Peculiarities of personalities' life implementation are reflected in individual lifestyle.

The process of personalities' life plans formation is particularly acute during youth period and can be complicated with age, psychological and individual peculiarities.

Keywords: project of life, life goals, life plans, lifestyle, a vision of the future, personality.

Відомості про автора:

Гладкевич Мар'яна Ігорівна – викладач кафедри теоретичної та консультативної психології факультету психології Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, м. Київ, Україна, mzayats@ukr.net.

Information about the author:

Gladkevych M. I. – Lecturer of the Department of Theoretical and Consultative Psychology, Faculty of Psychology, National Pedagogical University after M. P. Drahomanov, Kyiv, Ukraine, mzayats@ukr.net.

Статтю подано до друку 01.06.2017.

УДК 159.923.2

© О. М. Гріньова, 2017

О. М. Гріньова (м. Київ)

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ МЕХАНІЗМІВ ПРОЕКТУВАННЯ ЖИТТЄВОГО ШЛЯХУ ОСОБИСТІСТЮ ЮНАЦЬКОГО ВІКУ

Гріньова О. М. Теоретичний аналіз проблеми механізмів проектування життєвого шляху особистістю юнацького віку. У статті досліджується проблема механізмів проектування життєвого шляху особистістю юнацького віку. Проаналізовано тлумачення поняття «проектування життєвого шляху» в роботах сучасних вчених. Виявлено, що у процесі проектування свого життєвого шляху особистість здійснює конструювання смисложиттєвих орієнтацій та втілює їх у життєвому проекті свого майбутнього - життєвих цілях, планах. Механізмом осмислення особистістю власного «Я» та свого буття є рефлексія. В юнацькому віці екзистенційна рефлексія інтегрує інші види рефлексії та здійснює осмислення людиною свого буття в цілісному просторово-часовому континуумі. Засобами екзистенційної рефлексії особистість юнацького віку конструює систему авторських смисложиттєвих орієнтацій.

Досліджено, що механізмом конструювання будь-якого проекту в теорії проектування є управлінські рішення. У проектуванні життєвого шляху механізм прийняття життєвих рішень актуалізує створення юнаком різних варіантів організації своєї життєдіяльності, спрямованої на досягнення життєвих цілей. Співставлення молодю людиною сконструйованих варіативних життєвих рішень та ідеального проекту свого буття, визначення найкращого життєвого рішення, яке найбільшою мірою реалізовує ідеальний життєвий проект в умовах її соціальної взаємодії реалізує механізм авторського життєвого вибору. Авторський життєвий вибір здійснюється індивідуумом на засадах особистісної свободи, автономії від соціальної детермінації, а також прийняття на себе відповідальності за реалізацію свого вибору. Механізмом, який забезпечує втілення авторського життєвого проекту особистості в її життєдіяльності, є суб'єктна самодетермінація. Осмислюючи себе як єдиного автора і водночас виконавця свого життєвого проекту, особистість юнацького віку стає суб'єктом свого життя.

Ключові слова: проектування життєвого шляху, особистість, юнацький вік, механізми, екзистенційна рефлексія, прийняття життєвих рішень, авторський життєвий вибір, суб'єктна самоетермінація процесу життєдіяльності.

Постановка проблеми. В умовах нестабільної соціально-політичної ситуації, загострення економічної кризи, зростання кількості соціально незахищених громадян в нашому суспільстві на початку XXI ст., проблема ефективного управління людиною своїм життям у суспільстві, що швидко змінюється, набуває все більшої актуальності. Проектуючи свій життєвий шлях, особистість створює авторську репрезентацію загальнолюдських екзистенціалів та цінностей, які прагне втілити в своїй життєдіяльності. Високої соціальної значущості проблема проектування життєвого шляху людини набуває в юнацькому віці. Саме в юності індивідуум вперше приступає до не лише психологічно, але й соціально автономного творення свого життєвого проекту в майбутньому та реалізації його в теперішньому, на основі наявного життєвого досвіду. Становлення здатності молоді людини до проектування свого життєвого шляху забезпечується відповідними механізмами, які узгоджують функціонування його структурних компонентів та забезпечують структурну єдність, інтегрованість та ефективність його впливу на життєдіяльність людини. Водночас проблема дослідження психологічних механізмів цього феномена у фаховій літературі залишається вкрай мало дослідженою. Усе це визначає актуальність розробки та здійснення авторської інтерпретації проблеми механізмів проектування життєвого шляху особистістю юнацького віку.

Аналіз наукових досліджень. У сучасній психологічній літературі презентовані різні аспекти тлумачення наукового поняття "проектування життєвого шляху". Н.Кириченко презентувала життєвий проект як індивідуальну інтерпретацію особистістю свого життєвого шляху, що реалізується засобами її життєтворчої активності. М.І.Плугіна та О.В.Сергеева зазначили, що, проектуючи свій життєвий шлях, людина усвідомлює його детермінанти. Здійснюючи власну постановку життєвих цілей і завдань свого майбутнього, особистість змінює умови й процеси детермінації свого життя, спрямовує власну життєву активність на досягнення поставлених цілей, стає суб'єктом свого життя. В.С.Садовська інтерпретувала проектування життєвого шляху як визначення стратегій та основних віх життєдіяльності й особистісного зростання людини в її майбутньому. Проектування життєвого шляху в сучасній психологічній літературі розглядається як процес осмислення людиною свого життя та актуалізації життєтворчої активності особистості з проектування створених смисложиттєвих когніцій у перспективних життєвих цілях і планах, а також конструюванні способів реалізації життєвого проекту майбутнього. Висока складність й багатоаспектність феномена проектування життєвого

шляху людини, зокрема в юнацькому віці, визначила і наявність різних наукових позицій вчених щодо визначення його механізмів.

Метою статті є теоретичний аналіз механізмів проектування життєвого шляху особистістю юнацького віку.

Виклад основного матеріалу та результати досліджень. Системоутворювальним базисом проекту людської життєдіяльності є його основна ідея, задум. У проектуванні життєвого шляху людини її стратегічний задум власного “Я” відображає процес смисложиттєвого пошуку. Усвідомлюючи й осмислюючи загальнолюдські цінності-екзистенціали та визначаючи серед них ті, служінню яким особистість вирішує присвятити своє життя, вона створює власну систему смисложиттєвих орієнтацій, що спрямовують життєву активність людини на їх втілення в системі життєвих цілей і планів (Н.Е.Мохаммад, Т.Н.Сахарова, М.А.Чулкова та ін.). Механізмом смисложиттєвого пошуку й водночас саморегуляції, суб'єктного управління людиною своїм життям у психологічній літературі виступає рефлексія (В.І.Слободчиков та Є.І.Ісаєв, М.Чиксентміхайі, А.С.Шаров та ін.). В юнацькому віці інтеграція різних видів рефлексії утворює екзистенційну рефлексію, що забезпечує здатність людини до творення смисложиттєвих когніцій та життєвих цілей (В.Г.Анікіна, Н.А.Коваль і І.М.Семенов, А.В.Репецька). І.М.Войтик зазначила, що саме екзистенційна рефлексія здійснює переструктурування й перетворення смисложиттєвих когніцій особистості, переорієнтовує її з егоцентричних на алоцентричні життєві цілі й цінності [1]. Згідно з науковою позицією С.М.Іванова, екзистенційна рефлексія включає смислоутворювальний і динамічний аспекти: актуалізує особистісні смисли, що репрезентують напрям саморуку й саморозвитку особистості у проблемній ситуації, і водночас визначає шляхи й засоби вирішення такої ситуації [5].

У проектуванні життєвого шляху особистістю юнацького віку екзистенційна рефлексія забезпечує осмислення індивідумом себе як суб'єкта конструювання й реалізації авторського життєвого проекту. Встановлюючи власні межі особистісного й соціального світу, особистість психологічно відокремлюється від них і набуває можливість управління ними. Конструюючи й інтегруючи своє “Я” та соціальний світ як цілісні об'єкти, юнак створює проект свого майбутнього. Динамічне конструювання операціональних складових, що забезпечують реалізацію екзистенційно-аксіологічних основ життєпроекування особистості, є варіативним. Тому процеси екзистенційної рефлексії також включають співставлення смисложиттєвих когніцій особистості з різними варіантами самовизначення, стратегіями соціальної взаємодії та осмислення їх відповідності.

Результатом такого співставлення є прийняття життєвого рішення особистості на користь того чи іншого способу реалізації своїх смисложиттєвих когніцій та інтенцій у вимірах соціальної взаємодії. Специфіка прийняття життєвих рішень особистістю юнацького, а саме, пізнього юнацького віку, розкрита у роботах Л.В.Помиткіної.

Вченою було встановлено три закономірності цього психічного утворення:

- поетапність прийняття життєвого рішення: попереднє обмеження кількості наявних альтернатив до 2-3, остаточне прийняття життєвого рішення;
- переорієнтація юнаків на все більш відтерміновані й глобальні життєві цілі супроводжується зростанням особистісної детермінації життєвих рішень молоді та може спричинювати зміну вже прийнятого життєвого рішення;
- відносна статичність життєвих рішень, що характеризує тривалий процес їх прийняття, оцінки, аналізу [7].

Вчена підкреслила особливу сензитивність юнацького віку для набуття особистістю здатності до прийняття життєвих рішень. В юності такі рішення характеризуються високою

відповідальністю, тривалістю в часі та високою значущістю для життєствердження молоді людини [6].

Генерування життєвих рішень у процесах проектування молоді людиною свого життєвого шляху являє собою створення різних варіантів власної життєдіяльності для досягнення сконструйованих життєвих цілей. Так, Л.Л.Гурова з позицій когнітивної психології зазначила, що ситуація, в якій людина має прийняти життєве рішення, відображає когнітивний конфлікт. Для вирішення цього конфлікту особистість, надаючи пріоритет різним наявним у неї інформаційним даним, утворює множинні альтернативні рішення [2]. У роботах А.Л.Щебетової життєвий вибір представлено як процес порівняння ряду альтернатив. У ситуаціях екзистенційного вибору ці альтернативи й критерії їх порівняння соціумом не задані. Особистість здійснює автономне конструювання альтернативних життєвих рішень в єдності з прогнозуванням їх наслідків у майбутньому [8].

Зі сконструйованих варіантів життєвих рішень для реалізації свого життєвого проекту, юнак має обрати тільки одне, яке найбільшою мірою відповідає його ідеальному задуму свого життя та проекту свого майбутнього, в якому цей задум буде реалізовано. Примірюючи варіативні життєві рішення до власних смисложиттєвих конструктів, системи життєвих цілей і планів, особистість обирає найбільш ефективне і, таким чином, здійснює власний життєвий вибір. Р.Д.Гусейнов розглянув суб'єктний вибір у структурі життєвого проектування. Вчений зазначив, що такий вибір здійснюється в умовах виконання проекту та характеризується здатністю генерувати варіанти свого життєвого вибору та обирати один з них, переживанням відповідальності за свій вибір. Суб'єктний вибір супроводжується концентрацією уваги індивідуума у тих модусах оточуючої реальності, взаємодія з якими найбільшою мірою сприяє реалізації його проекту [3].

У проектуванні життєвого шляху особистістю юнацького віку життєвий вибір є не лише суб'єктним, але і авторським. Механізм *авторського життєвого вибору* актуалізує визначення з ряду можливостей того варіанту життєвого рішення, який містить найбільші можливості для реалізації ідеального життєвого проекту юнака. Здійснюючи авторський життєвий вибір, молода людина водночас осмислює свободу свого вибору від особистісної й соціальної детермінації та приймає на себе відповідальність за втілення свого життєвого вибору в умовах соціальної взаємодії.

Авторський життєвий вибір мобілізує готовність особистості до реалізації прийнятого життєвого рішення. Обрану програму поведінки реалізує четвертий механізм проектування життєвого шляху особистістю - *суб'єктна детермінація процесу життєдіяльності*. Специфіка розвитку самодетермінації особистості в юності визначається тим, що, інтегруючи картину свого життєвого світу, вона переходить від керування окремими видами своєї життєдіяльності в обмежених відрізках часу до цілісного управління своїм життям. Особистість також не лише управляє своєю життєдіяльністю, але й осмислює процеси такого управління, а також осмислює себе як суб'єкта, що управляє своїм життям. У наукових працях О.В.Зазимко презентовано феномен самодетермінації як спосіб конструювання особистісно-альтернативного проекту життя в юнацькому віці. На основі авторського осмислення ключових смислів і цінностей людського життя індивідуум творить власний проект як альтернативу стереотипним, соціокультурним зразкам. Основою такого проекту є "інтенційно-смілова емансипація" від соціуму. Особистісне самовизначення у такому проекті переважає над соціальним [4].

У юнацькому віці, здійснюючи управління своїм життєвим проектом як інтегрованим у просторово-часовому континуумі психічним утворенням, особистість осмислює себе як суб'єкта самодетермінації. Процеси самодетермінації спрямовані на управління актуальною життєвою активністю індивідуума для реалізації ідеального проекту життя в майбутньому. Вже у

теперішньому власна активність особистості стає детермінантою самотрансценденції її актуального “Я” в своє майбутнє.

Висновки. Проблеми проектування життєвого шляху в фаховій літературі приділяється все більше уваги. Вчені наголошують, що у процесі смисложиттєвого пошуку особистість визначає власні екзистенційні когніції, які прагне втілити у своєму майбутньому. Механізмом осмислення юнаком власного “Я” та свого життя є екзистенційна рефлексія. Остання здійснює конструювання системи смисложиттєвих когніцій та інтенцій індивідуума, які стають орієнтирами його подальшої життєдіяльності. Проектування смисложиттєвих орієнтацій молодого людини у виміри її майбутнього актуалізує формування нею життєвих цілей і планів. Водночас засоби реалізації створеного ідеального проекту свого майбутнього особистість має віднайти в теперішньому. Прийняття життєвих рішень є механізмом генерування різних варіантів організації молодого людиною своєї актуальної життєдіяльності для реалізації смисложиттєвих інтенцій та досягнення перспективних життєвих цілей. Механізм авторського життєвого вибору забезпечує співставлення юнаком створених варіантів життєвих рішень з екзистенційним базисом життєвого проекту й визначення того варіанту, який найбільшою мірою забезпечує можливості реалізації ідеального життєвого проекту в умовах соціальної взаємодії. Механізм суб’єктної самодетермінації забезпечує системне управління людиною своєю життєдіяльністю, спрямоване на самотворення й її самореалізацію життєвого проекту.

Література

1. *Войтик И.М.* Методологические основы типологии рефлексивного мышления в профессиональном образовании / И.М. Войтик. // *Философия образования.* – 2011. – № 6 (39). – С. 47–56.
2. *Гурова Л.Л.* Принятие решений как проблема психологии познания / Л.Л.Гурова // *Вопросы психологии.* – 1984. – №1. – С. 125–132.
3. *Гуссейнов Р.Д.* Феноменологическое пространство профессиональных и жизненных проектов человека / Р.Д.Гуссейнов // *Научно–практический журнал “Гуманизация образования”.* – 2015. – №5. – С. 87–91.
4. *Зазимко О.В.* Самопроектирование личности в юнацькому віці / О. В. Зазимко // *Актуальні проблеми психології.* – 2014. – Т. 2, Вип. 8. – С. 83–97.
5. *Иванов С.М.* Экзистенциальная рефлексия личности в проблемных ситуациях / С.М.Иванов // *Молодой ученый.* – 2016. – №1. – С. 634–636
6. *Помиткіна Л.В.* Вікові особливості прийняття стратегічних життєвих рішень у пізній юності / Л.В.Помиткіна // *Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова. Серія № 12. Психологічні науки: Зб. наук. пр.* – К.: НПУ імені М.П.Драгоманова, 2014. – № 45 (69). – С. 145–151.
7. *Помиткіна Л.В.* Психологічні закономірності прийняття студентами стратегічних життєвих рішень / Л. В. Помиткіна // *Психологічні науки: проблеми і здобутки.* – 2015. – Вип. 7. – С. 263–272.
8. *Щебетова А. Л.* Психологические особенности ситуаций жизненного выбора в среднем возрасте / А.Л.Щебетов // *Молодой ученый.* – 2011. – №6. – Т.2. – С. 111–113.

Транслітераційний переклад літературних джерел

1. *Vojtyk Y.M.* Metodologické osnovy typolóhyu reflexyvného myšlenija v professoynalnom obrazovanju / Y.M. Vojtyk. // *Fylosofija obrazovanyja.* – 2011. – # 6 (39). – S. 47–56.

2. *Hurova L.L.* Prynjatye rešenij kak problema psihologhyy poznanyja / L.L.Hurova // *Voprosy psihologhyy*. – 1984. – #1. – S. 125–132.
3. *Hussejnov R.D.* Fenomenologhыčeskoe prostranstvo professionalных y žyznennykh proektov čeloveka / R.D.Hussejnov // *Naučno–praktyčeskij žurnal “Humanyzacyja obrazovanyja”*. – 2015. – #5. – S. 87–91.
4. *Zazymko O.V.* Samoproektuvannja osobystosti v junacкомu vici / O. V. Zazymko // *Aktualni problemy psihologhiji*. – 2014. – T. 2, Vyp. 8. – S. 83–97.
5. *Yvanov S.M.* Эkzystencyalная рефлексыja lyčnosity v problemnykh sytuacyjah / S.M.Yvanov // *Molodoj učenyj*. – 2016. – #1. – S. 634–636.
6. *Pomytkina L.V.* Vikovi osoblyvosti pryjnattja stratehičnykh žyttjevых рішені u piznij junosti / L.V.Pomytkina // *Naukovyj časopys NPU imeni M.P.Drahomanova. Serija # 12. Psihologhični nauky: Zb. nauk. pr.* – K.: NPU imeni M.P.Drahomanova, 2014. – # 45 (69). – S. 145–151.
7. *Pomytkina L.V.* Psihologhični zakonomirnosti pryjnattja studentamy stratehičnykh žyttjevых рішені / L. V. Pomytkina // *Psihologhični nauky: problemy i zdobutky*. – 2015. – Vyp. 7. – S. 263–272.
8. *Ščebetova A. L.* Psihologhыčeskye osobennosity sytuacyj žyznennoho vybora v srednem vozraste / A.L.Ščebetov // *Molodoj učenyj*. – 2011. – #6. – T.2. – S. 111–113.

Гринева О. М. Теоретический анализ проблемы механизмов проектирования жизненного пути личностью юношеского возраста. В статье исследуется проблема механизмов проектирования жизненного пути личностью юношеского возраста. Проанализированы интерпретации понятия “проектирование жизненного пути” в работах современных ученых. Выявлено, что в процессе проектирования своего жизненного пути личность осуществляет конструирование смысложизненных ориентаций и воплощает их в жизненном проекте своего будущего - жизненных целях, планах. Механизмом осмысления личностью собственного “Я” и своего бытия является рефлексия. В юношеском возрасте экзистенциальная рефлексия интегрирует другие виды рефлексии и осуществляет осмысление человеком своего бытия в целостном пространственно-временном континууме. Средствами экзистенциальной рефлексии личность юношеского возраста конструирует систему авторских смысложизненных ориентаций. Исследовано, что механизмом конструирования проекта в теории проектирования являются управленческие решения. В проектировании жизненного пути механизм принятия жизненных решений актуализирует создание юношами разных вариантов организации своей жизнедеятельности, направленной на достижение жизненных целей. Сопоставление молодым человеком сконструированных вариативных жизненных решений и идеального проекта своего бытия, определение наилучшего жизненного решения, которое в наибольшей степени реализовывает идеальный жизненный проект в условиях его социального взаимодействия реализует механизм авторского жизненного выбора. Авторский жизненный выбор осуществляется индивидуумом на принципах личностной свободы, автономии от социальной детерминации, а также принятия на себя ответственности за реализацию своего выбора. Механизмом, который обеспечивает воплощение авторского жизненного проекта личности в ее жизнедеятельности, является субъектная самодетерминация. Осмысливая себя как единственного автора и в то же время исполнителя своего жизненного проекта, личность юношеского возраста становится субъектом своей жизни.

Ключевые слова: проектирование жизненного пути, личность, юношеский возраст, механизмы, экзистенциальная рефлексия, принятие жизненных решений, авторский жизненный выбор, субъектная самодетерминация процесса жизнедеятельности.

Grinova O. M. Theoretical analysis of the problem of mechanisms personality youth age life way self design is researched in the article. Interpretations of concept "life way self design" at works of modern scientists are analysed. It is educed, that, in process of life way self design, personality construct his sense-of-life orientations and embodies them in the life way project of the future - vital aims, plans. The mechanism of personality's comprehension of his own "Self" and his life is a reflection. An existential reflection integrates all other types of reflection and supply the comprehension of human life in integrated spational and temporal continuum in youth. Personality constructs the system of authorial sense-of-life orientations facilities with tools of existential reflection in youth agr. It is researched, that the administrative decision is the mechanism of constructing of project in the theory of planning. The mechanism of acceptance of life decisions makes actual a creation of different variants of organization of life's activity, directed to achievement of life aims in processes of life way self design of youngsters. Comparison of the constructed variable life decisions and ideal project of the life, choise of the best life decision, which in realizes an ideal life project in the conditions of personality's social interaction the best, is realized by the mechanism of authorial life choice of a youngsters. An authorial life choice is carried out by an individual on bases of personality's freedom, autonomies from social determination, and also on admission of responsibility for realization of the choice. A mechanism, which provides embodiment of authorial personality's life project in his life activity, is subject self-determination. In processes of his comprehension as an exclusive author and at the same time of performer of the his life project, personality of youth age becomes the subject of his life.

Keywords: life way self design, personality, youth age, mechanisms, existential reflection, acceptance of life decisions, authorial life choice, subject self-determination of process of life activity.

Відомості про автора:

Грінцова Ольга Михайлівна – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології факультету філософської освіти та науки Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, м. Київ, Україна, grineva_olga@ukr.net.

Information about the author:

Grinova Olga – PhD Psychology, assistance professor, assistance professor of the Chair of psychology Institute of pholosophical science and education National Pedagogical Dragomanov University, Kyiv, Ukraine, grineva_olga@ukr.net.

Статтю подано до друку 22.06.2017.

УДК 159.925: 159.954

© А. А. Дереча, 2017

А. А. Дереча (м. Переяслав-Хмельницький)

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ РІВНЯ РОЗВИТКУ ТА ЯКІСНОЇ СВОЄРІДНОСТІ ВЕРБАЛЬНОЇ ТА ОБРАЗНОЇ КРЕАТИВНОСТІ ШКОЛЯРІВ

Дереча А. А. Емпіричне дослідження рівня розвитку та якісної своєрідності вербальної та образної креативності школярів. У статті обґрунтовано актуальність дослідження проблеми креативності особистості на сучасному етапі розвитку науки і суспільства. На сьогодні проводиться недостатньо досліджень у галузі психології, у яких розкривається динаміка креативності дітей шкільного етапу соціалізації.